

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Region i gmina w świadomości respondentów

Author: Zbigniew Kantyka.

Citation style: Kantyka Zbigniew (2000). Region i gmina w świadomości respondentów. W: P. Dobrowolski (red.), "Władza lokalna a problemy rozwoju samorządności i decentralizacji w Polsce" (S. 59-65). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Zbigniew Kantyka

Region i gmina w świadomości respondentów

Jednym z ważnych czynników wpływających na funkcjonowanie samorządu na poziomie podstawowym jest z pewnością zakres identyfikacji jednostek uczestniczących w życiu społecznym z lokalną wspólnotą. Nasze badania, choć nie były nastawione na pełne uchwycenie tej kwestii, pozwalają sformułować — na podstawie zgromadzonego materiału empirycznego — kilka wniosków.

Zmiany polityczne, zapoczątkowane w 1989 roku, polegające na odzuceniu charakterystycznego dla realnego socjalizmu modelu państwa silnie scentralizowanego, umożliwiły podjęcie polityki regionalizacji, czyli planowych działań na rzecz decentralizacji systemu politycznego, motywowanych koniecznością wyodrębnienia obszarów spójnych gospodarczo i kulturowo oraz potrzebą zaspokojenia samorządowych aspiracji społeczności lokalnych przez zwiększenie ich samodzielności.

Początki regionalizacji można dostrzec już u schyłku XIX wieku w Francji, a nieco później w Hiszpanii i we Włoszech — nie były to jednak działania podporządkowane celom administracyjnym, lecz przeważnie stanowiące odpowiedź na regionalizm, czyli oddolne dążenia społeczności lokalnych do zwiększania swojej autonomii. Regionalizacja w ścisłym znaczeniu tego słowa pojawiła się dopiero po drugiej wojnie światowej wraz z rozszerzającym się interwencjonizmem państwowym, rozwojem planowania gospodarczego i przestrzennego. Spory kompetencyjne pomiędzy istniejącymi na różnych szczeblach podmiotami administracyjnymi wymusiły konieczność reformy organizacji terytorialnej państwa, polegającej przede wszystkim na stworzeniu nowych, z reguły większych i bardziej samodzielnych, regionów, jako podstawowych elementów nowoczesnego organizmu państwowego. Pomimo iż

w wielu krajach trwają w dalszym ciągu ożywione dyskusje na temat zakresu samodzielności, form regulacji prawnych, zasad podziału kompetencji w ramach nowych rozwiązań, coraz popularniejsze staje się przekonanie, iż powołanie regionów leży zarówno w interesie władz rządowych, jak i samorządu podstawowego szczebla, czyli w interesie państwa. Wspomagają one bowiem administrację państwową i koordynują funkcjonowanie niższych szczebli struktury terytorialnej¹.

Polityka prowadzona w Polsce w okresie powojennym w stosunku do regionu objętego badaniami była nastawiona na dezintegrację kulturowej tożsamości jego mieszkańców. Dominowało narzucanie zewnętrznych systemów wartości, norm i instytucji kosztem marginalizacji rodzimej kultury śląskiej. Procesy te wzmacniał napływ ludności z innych rejonów kraju. Zachwianiu musiały ulec w tych warunkach naturalne formy funkcjonowania tradycji i sposobów jej przekazywania².

Jednoznaczna odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu aktualny stan świadomości mieszkańców i liderów politycznych lokalnej społeczności jest odbiciem sytuacji bieżącej, a w jakiej mierze wynika z czynników działających w dłuższym czasie, nigdy nie jest łatwa.

Ujawniony w badaniach z roku 1992³ stosunkowo niski stopień identyfikacji mieszkańców z własną gminą i regionem nie był niczym zaskakującym. Tylko w grupie najstarszych respondentów, w wieku powyżej 51 lat, ponad 30% było z tego faktu bardzo zadowolonych; w niższych grupach wiekowych odsetek ten wahał się w granicach 10%—18%. Dysproporcje te pozostały widoczne w danych uzyskanych w 1997 roku, ale jednocześnie nastąpił wyraźny wzrost ogólnej liczby zadowolonych z zamieszkiwania w swojej gminie i regionie kraju. Wśród mieszkańców liczba „bardzo zadowolonych” i „raczej zadowolonych” z zamieszkiwania w gminie wzrosła o 7,9%, a w kraju o 25,0%. Wśród liderów przyrosty wynosiły odpowiednio — w odniesieniu do gminy 19,1%, w odniesieniu do regionu 12,3%. W porównaniu z wynikami z roku 1992 zdecydowanie spadła liczba niezdecydowanych i negatywnie postrzegających swoją sytuację. Szczegółowe wyniki odpowiedzi na pytanie o stopień zadowolenia z miejsca zamieszkania pokazuje zestawienie zawarte w tabeli 1.

¹ Por. *Centre — Periphery Relations in Western Europe*. Eds. Y. Mény, V. Wright. London 1985; Z. Niewiadomski: *Samorząd terytorialny wobec regionalizacji*. „Samorząd Terytorialny” 1991, nr 7—8.

² M. S. Szczepański: *Pokusy nowoczesności. Polskie dylematy rozwojowe*. Katowice 1992, s. 87—95.

³ *Władza i społeczności lokalne w procesie przeobrażeń ustrojowych*. Red. P. Dobrowolski. Katowice 1994.

Tabela 1

Czy jest Pan(i) zadowolony(a), że mieszka w:

Możliwość odpowiedzi	1992						1996										
	tej części gminy?		tej gminie?		tym regionie kraju?		Polsee?		tej części gminy?		tej gminie?		tym regionie kraju?		Polsee?		
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
Mieszkańcy	Bardzo zadowolony	106	20,0	106	20,0	101	19,1	210	39,6	190	35,4	170	31,7	128	23,8	232	43,2
	Raczej zadowolony	252	47,5	256	48,3	170	32,1	197	37,2	215	40,0	239	44,5	192	35,8	201	37,4
	Trudno powiedzieć	80	15,1	71	13,4	64	12,1	62	11,7	62	11,5	62	11,5	66	12,3	51	9,5
	Raczej niezadowolony	64	12,1	70	13,2	143	27,0	41	7,7	41	7,6	42	7,8	106	19,7	26	4,8
	Bardzo niezadowolony	22	4,2	23	4,3	52	9,8	20	3,8	11	2,0	10	1,9	32	6,0	11	2,0
	Brak odpowiedzi	6	1,1	4	0,8	0	0,0	0	0,0	18	3,4	14	2,6	13	2,4	16	3,0
Liderzy	Bardzo zadowolony	28	18,4	39	25,7	32	21,3	55	36,2	54	38,0	45	31,0	35	23,8	74	53,2
	Raczej zadowolony	64	42,1	73	48,0	46	30,3	62	40,8	72	50,7	78	53,8	59	40,1	48	34,5
	Trudno powiedzieć	22	14,5	21	13,8	26	17,1	11	7,2	12	8,5	16	11,0	27	18,4	8	5,8
	Raczej niezadowolony	8	5,3	7	4,6	31	20,4	13	8,6	4	2,8	6	4,1	19	12,9	8	5,8
	Bardzo niezadowolony	0	0,0	0	0,0	8	5,3	1	0,7	0	0,0	0	0,0	7	4,8	1	0,7
	Brak odpowiedzi	30	19,7	12	7,9	9	5,9	10	6,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0

Procentowy rozkład odpowiedzi dotyczących stopnia zadowolenia z zamieszkania w gminie — regionie — Polsce jest, podobnie jak w badaniach z 1992 roku, nieco odmienny wśród mieszkańców i wśród liderów. Wprawdzie pełne bądź częściowe zadowolenie z tego faktu deklaruje w obu grupach podobny odsetek ankietowanych, ale wśród liderów jest nieco mniej niezadowolonych i niezdecydowanych. Utrzymał się większy odsetek liczby zadowolonych z zamieszkania w Polsce niż we własnej gminie czy regionie.

W świetle tych wyników nieco zaskakujące rezultaty przyniosło pytanie dotyczące deklarowanej skłonności do migracji (*Gdyby Pan(i) mógł(a) bez specjalnych kosztów, kłopotliwych starań przenieść się gdzieś indziej, czy chciałby(alaby) Pan(i) to zrobić?*). Wśród mieszkańców (tylko im postawiliśmy to pytanie) aż 38,8% odpowiedziało pozytywnie („zdecydowanie” lub „raczej tak”).

Dysproporcje te tłumaczy zapewne w jakiejś mierze coraz silniejsza świadomość skomplikowanej sytuacji ekologicznej Górnego Śląska, trudnej do zmiany nawet w dłuższej perspektywie historycznej. Pozytywne postawy wzmacnia natomiast realizm życiowy, związany z troską o utrzymanie odpowiedniego poziomu życia i lęk przed bezrobociem (które w innych regionach jest większym zagrożeniem).

Poczucie swoistego charakteru regionu jest bardzo wyraźnie dostrzegalne zarówno w wypowiedziach mieszkańców, jak i liderów — w obu grupach tak uważa około 70%—75% ankietowanych. Jest to jednak wskaźnik wyraźnie niższy (spadek o 5%—15%) niż odnotowany w badaniach z 1988 i z 1992 roku. Rozkład odpowiedzi na to pytanie pokazuje tabela 2.

Istotę specyfiki postrzega się głównie w odmienności struktur gospodarczych i tradycyjnych społeczno-kulturalnych (pierwsze dwie pozycje w od-

Tabela 2

Czy uważa Pan(i), że region Polski, w którym Pan(i) mieszka, różni się w jakiś sposób od pozostałej części kraju?

Możliwość odpowiedzi	Mieszkańcy				Liderzy			
	1992		1996		1992		1996	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Tak	460	87,0	372	69,3	124	81,0	129	76,3
Nie	28	5,3	66	12,3	23	15,0	26	15,4
Trudno powiedzieć	41	7,7	99	18,4	6	4,0	13	7,7
Brak odpowiedzi	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,6

powiedziach liderów), krajobrazie, klimacie, położeniu geograficznym, możliwościach turystycznych oraz wyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w stosunku do kraju — numer jeden i dwa w opinii mieszkańców (zob. tabela 3). Widoczny jest mniejszy niż dawniej rozrzut opinii respondentów. Wśród wymienionych przez ludność cech specyficznych wyraźnie straciły na znaczeniu cechy osobowe mieszkańców (−16,0%), czynniki geograficzne (−13,1%) oraz wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego (−9,1%), choć nie zmieniło to radykalnie miejsc poszczególnych opcji w rankingu. Wskazania liderów okazały się bardziej stabilne, ale i w tym wypadku potwierdziła się tendencja do słabnięcia ocen skrajnych.

Tabela 3

Na czym ten swoisty charakter polega?

Możliwość odpowiedzi	1992				1996			
	Mieszkańcy		Liderzy		Mieszkańcy		Liderzy	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Opóźnienie rozwoju społeczno-gospodarczego w stosunku do kraju	66	12,5	10	6,5	29	5,4	12	6,9
Wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w stosunku do kraju	196	37,0	45	29,4	150	27,9	50	28,7
Odmienność struktur gospodarczych	190	35,8	57	37,3	142	26,6	57	32,8
Tradycje społeczno-kulturalne	204	38,5	61	39,9	127	23,6	47	27,0
Krajobraz, klimat, położenie geograficzne, możliwości turystyczne	246	46,4	39	25,5	179	33,3	43	24,7
Cechy osobowe mieszkańców	197	37,2	38	24,8	114	21,2	37	21,3
Stopień integracji społeczności	49	9,2	18	11,8	35	6,5	19	10,9
Inne	106	20,0	26	17,0	41	7,6	9	5,2

Większość z tych zmian, choć często nie są one spektakularne, jest z pewnością odbiciem przeobrażeń, jakie nastąpiły w wielu dziedzinach życia regionu. Wprawdzie 5 lat, z punktu widzenia zmian społecznych, to niewiele, ale np. spadek znaczenia kwestii ekologicznej we wskazaniach respondentów jest z pewnością rezultatem realnego zahamowania degradacji środowiska naturalnego⁴.

Utrzymuje się przekonanie zdecydowanej większości liderów o tym, że specyfika gminy i regionu ma wpływ na pełnione przez nich funkcje i podej-

⁴ M. S. Szczepański: *Opel z górniczym pióropuszem. Restrukturyzacja województwa katowickiego 1989–1996*. Katowice 1997, s. 23.

mowane decyzje. Aż 61,4% spośród nich odpowiedziało twierdząco („tak” i „raczej tak”) na pytanie: *Czy jest Pan(i) zdania, że odmiennosci te wpływają na Pana(i) działalność?*, a więc tylko o 3,1% mniej niż w 1992 roku. Kosztem osób niezdecydowanych wzrósł jednak wyraźnie odsetek liderów mających zdanie przeciwne („nie” lub „raczej nie”) — z 19,4% do 31,6%. Zmiana ta wyraźnie koresponduje z ogólnym spadkiem przekonania o szczególnej swoistości regionu. Jako podstawową konsekwencję wpływu specyfiki regionu na swoją działalność liderzy wskazywali przede wszystkim konieczność większego zaangażowania się (53,7%) i utrudnienie pracy (14,9%).

Zbigniew Kantyka

The region and the commune from the respondents' point of view

Summary

The present article contains a short analysis of the ways in which the reality in the examined communes, in relation to that of the region and Poland at large, is perceived by the inhabitants and local political leaders. The problem affects directly the people's assessment of the activity of the local political institutions. The author makes also a comparison between the results of his research and the results of a similar research conducted in 1992.

We observe that citizens, particularly the younger ones, continue to demonstrate a low level of identification with their commune or region. On the other hand, the group of people who declare themselves as very satisfied, or rather satisfied with their life in the commune and region has grown in size.

The division of responses concerning the degree of satisfaction with the life in the region, or Poland at large, is somewhat different among the inhabitants as opposed to the leaders. A fall or partial satisfaction with the fact of living in a given place is, admittedly, manifested by a similar percentage of respondents in both groups, but among the leaders there are fewer persons who describe themselves as dissatisfied or undecided.

Over 1/3 of the inhabitants show a willingness to migrate, which points to their critical assessment of their immediate environment.

Particularly striking in the responses given by the two groups of the respondents is their sense of the unique quality of their region, particularly with regard to the uniqueness of its economic structures and socio-cultural traditions.